

ROK 1943

V roce 1943 došlo k dalšímu rychlému rozvoji výstavby tábora a zařízení sloužících k masovému vyhlazování.

KT Auschwitz-Birkenau plnil současně několik funkcí. Konkrétně sloužil k přímému vyhlazování Židů a vězňů jiných národností, k nepřímé likvidaci vězňů kvůli nevyhovujícím podmínkám v táboře, nelidské práci a teroru. Dále sloužil jako zdroj levné pracovní síly a pokusný polygon pro „lékařské účely“ SS.

Mezi 22. březnem až 25. červnem ukončil Zentralbauleitung v KT Auschwitz výstavbu a předal správě tábora k užívání čtyři krematoria spolu s plynovými komorami. Byly v nich vražděny tisíce lidí najednou, většinou se jednalo o Židy, kteří byli odesíláni k vyhlazení hned po příjezdu do tábora. Dokončení výstavby zařízení pro masové vyhlazování zrychlilo exterminaci evropských Židů, kteří sem byli přiváženi z přechodných táborů, zakládaných SS, a z ghett ve Francii, Holandsku, Belgii, Řecku, Německu, Jugoslávii, Československu, Polsku a Itálii.

V Birkenau byla dokončena výstavba druhého táborového úseku (Bauabschnitt II), rozděleného na šest samostatných obytných sektorů. Byly označeny jako tábory BIIa, BIIb, BIIc, BIId, BIIe, BII f a dále táborové skladiště věcí (Effektenlager) uloupených Židům, odsouzeným k vyhlazení. Skladiště bylo označeno jako tábor BIIg.

V táboře BIIa bylo šestnáct obytných baráků, tábory BIIb, c, d, e sestávaly vždy z dvaatřiceti obytných baráků typu Pferdestallbaracken

(koňské stáje), OKH – Typ 260/9. Jeden barák byl určen pro 52 koní, v Birkenau v něm bylo po nepatrných úpravách umístěno čtyři sta i více vězňů.

Jako první byl zprovozněn tábor BIIe, v němž byl v únoru vytvořen rodinný tábor pro Romy (Familienzigeunerlager), svážené ze všech okupovaných evropských zemí.

Do konce roku 1943 v něm bylo uvězněno 18 736 romských mužů, žen a dětí.

V červenci 1943 byli mužští vězni přesunuti z tábora v úseku BIIb na úsek BIIId, kde byli umístěni práceschopní vězni a vězni zaměstnaní v různých pracovních komandech, a do tábora BIIIf, kde byl založen oddělený nemocniční tábor pro mužské vězně. Cílem izolace nemocných bylo zabránit šíření infekčních nemocí do sousedních táborů.

Tábor BIIb, který byl dosud obýván mužskými vězni, byl po jejich přesunutí určen k rozšíření ženského tábora. Byly v něm umístěny vězeňkyně pracující mimo tábor, v tzv. venkovních komandech (Aussenkommando), především v zemědělství.

V srpnu roku 1943 byl na úseku BIIa vytvořen karanténní tábor pro nově příchozí vězně. Několikatýdenní karanténa představovala pro nově příchozí vězně zkoušku fyzické odolnosti, umění zařadit se do táborového života a seznámení s jeho tvrdými pravidly. Kdo tuhle zkoušku vydržel, byl následně poslán do tábora pro práceschopné vězně – BIIId – nebo do některého z pobočných táborů.

V září 1943 byl na úseku BIIb vytvořen rodinný tábor pro Židy z ghetta v Terezíně (Theresienstadt) v Československu. Židovským vězňům, kteří zde byli umístěni, byly vytvořeny zdánlivě lepší podmínky k životu a bylo jim dovoleno psát dopisy rodinám či známým v různých zemích, i v těch neutrálních.

Tyto dopisy měly pomáhat vyvrátit zprávy prosakující z tábora do „svobodného světa“ o tom, že je koncentrační tábor Auschwitz místem, kde jsou masově vyhlazováni Židé.

Úbytek vězňů v důsledku zničujících podmínek v táboře, po sobě jdoucích epidemií skvrnitého tyfu, teroru, usmrcování fenolem, cyklo-nem a masovými popravami byl vyrovnáván deportacemi nových vězňů do tábora – lidí, kteří byli již dříve zatčeni a vsazeni do vězení, a také Židů, určených k vyhlazení, z nichž bylo během selekcí odesláno přibližně 30 procent do tábora jako pracovní síla.

Vítězství Rudé armády u Stalingradu, ztráty, které utrpěla hitlevská armáda jak ve zbrani, tak na lidských životech, a následně

padesátidenní srpnová bitva u Kursku, během níž Třetí říše opět přišla o půl milionu lidí, kolem tří tisíc tanků, přes tři tisíce letadel, zatímco sovětské ozbrojené síly naprosto převzaly strategickou iniciativu, zesílily potřeby pracovních sil v německém zbrojním průmyslu. Tento fakt přinutil SS k prodeji nevolnické pracovní síly vězňů zbrojním koncernům a závodům. U jednotlivých továren, hutí a dolů vytvořila SS pobočné tábory, které byly součástí KT Auschwitz. Vznikly tak: Eintrachthütte ve Świętochłowicach, Neu-Dachs v Jaworznu, Fürstengrube ve Wesolé u Mysłowic, Janinagrube v Libiązi, Lagischa v Łagiszi a také pobočné tábory v Sosnowci a v Brně. Na území tábora zahájila firma Friedrich Krupp AG výrobu roznětek, kterou v říjnu 1943 převzala od Kruppa firma Weichsel Union Metallwerke, evakuovaná ze Zápороží. V prosinci 1943 zaměstnávala při výrobě roznětek do dělostřeleckých nábojů 1 223 vězňů, z toho 506 vězeňkyň. V prosinci 1943 bylo v nově vybudovaném závodě koncernu Siemens-Schuckert-Werke AG v Bobrku u Osvětimi zaměstnáno 40 vězeňkyň ze ženského tábora Birkenau. Vězeňská pracovní síla byla levná a poměrně snadno dostupná. Denní mzda vězně-odborníka představovala 4–6 ŘM, mzda pomocníka 3–4 ŘM. Platby za práci vězňů pro firmy byly prostřednictvím táborevého účtu, případně sběrného konta WVHA odváděny do říšské pokladny. Vězňům žádné platy nepříslušely, nemocní a neschopní další práce byli vždy vyměněni za zdravé.

I nadále probíhaly pokusy – prof. Carl Clauberg je prováděl na vězeňkyních, dr. Horst Schumann především na věznicích (ale také na vězeňkyních) –, jejichž cílem bylo vypracovat takovou sterilizační metodu, která by SS umožnila provádět masovou sterilizaci národů odsouzených hitlerovci k biologickému vyhlazení.

I přes negativní výsledky prováděli lékaři SS Helmuth Vetter, Eduard Wirths, Friedrich Entress na splatnou objednávku farmaceutické firmy Bayer, která byla součástí koncernu IG Farbenindustrie, pokusy na věznicích nemocných skvrnitým tyfem, tuberkulózou atp., anebo na věznicích, kteří byli speciálně za tímto účelem nakaženi, farmakologické experimenty, jejichž cílem bylo vyzkoušet nové, neozkoušené léky.

Vězni KT Auschwitz-Birkenau byli nejen „pokusnými králíky“. Byli vražděni také za účelem „odběru orgánů z čerstvých ostatků“, odběru částí těl ke srovnávacím účelům (v případě dvojčat), vytváření sbírek koster v Anatomickém institutu ve Štrasburku, jehož ředitelem byl prof. August Hirt.

V průběhu roku 1943 bylo v KT Auschwitz uvězněno více než 150 tisíc vězňů různých národností, z toho 86 088 mužů, 46 077 žen, 9 008 Romů a 9 728 Romek. Do dalších koncentračních táborů bylo přesunuto přibližně 20 tisíc vězňů.

V důsledku systematického rozšiřování a nároků zbrojního průmyslu rostla potřeba vězeňské pracovní síly a KT Auschwitz se tak rozrostl do rozměrů velkého kombinátu. Jeho hlavním organizátorem a nejhrolivějším vykonavatelem rozkazů SS v tomto směru byl Rudolf Höss, který současně vykonával funkci velitele tábora, velitele místní posádky SS a ředitele všech závodů SS na tzv. zájmovém území tábora. Jak sám píše ve své autobiografii, předal vládu v táborech, tedy osudy desítek tisíc vězňů a vězeňkyň, do rukou vedoucích táborů a funkcionářů politického oddílu, které on sám hodnotil z lidského hlediska velice negativně.

Teror, který v táborech zavedli, vyvolal mezi vězni odpor, konsolidaci a solidaritu různých konspiračních skupin, které se sjednocovaly a bojovaly s aparátem násilí SS. Jedna z forem činnosti vězeňského podzemního hnutí odporu představovala informování světa o zločinech, kterých se SS v táborech dopouštěla, shromažďování důkazů o těchto zločinech a jejich odesílání z tábora ven.

Tato činnost přinesla ještě v době fungování KT Auschwitz pozitivní výsledky. Konkrétně byl v listopadu 1943 sesazen z místa velitele KT Auschwitz R. Höss a samotný tábor byl rozdělen na tři: Auschwitz I, sestávající z kmenového tábora, který byl centrálou pro administrativní záležitosti pro zbývajících táborů, Auschwitz II, pod který spadl tábor Birkenau a pobočné tábory u farem a zemědělských statků, a Auschwitz III, se sídlem velitelství v Monowicích (Buna), pod něhož spadaly všechny pobočné tábory při průmyslových závodech.

Hössovi vysvětlil důvody tohoto řešení sám Himmler, s největší pravděpodobností během své třetí návštěvy KT Auschwitz v létě roku 1943. Návštěva byla pro Hösse zřejmě natolik nepříjemná, že na ni ve své autobiografii nevzpomíná, nebo spíše na ni vůbec vzpomínat nechtěl. Jak vysvětlil Franz Hössler (během procesu s posádkou SS KT Bergen-Belsen), navštívil Himmler tábor v Birkenau během svého pobytu v létě 1943. Stanisław Dubiel, bývalý vězeň KT Auschwitz (č. 6059), který u Hösse pracoval jako zahradník, naopak během vyšetřování obviněného Hösse dne 7. srpna 1946 vypověděl před soudcem Janem Sehnem, že „[...] krátce předtím, než Höss opustil pozici velitele, řekl mu Himmler během rozhovoru v zahradě, že musí (Höss)

odejít z Osvětimi, protože anglický rozhlas mluví příliš často o hube-ní vězňů v Osvětimi. V diskuzi, kterou dále na toto téma vedli, Höss prohlásil, že byl přesvědčen, že svou činností v Osvětimi dobře slouží své vlasti. Řekl to hned poté, co se Himmler dotkl otázky plynování lidí. Část tohoto rozhovoru jsem slyšel osobně, zbytek nám řekly vězeňkyně, svědkyně Jehovovy, které pracovaly v Hössově domácnosti [...]“ (APMO. Proces Hösse, sv. 4, k. 45–52). Himmler během této návštěvy s největší pravděpodobností navštívil také krematoria a plynové komory, které byly v první polovině roku 1943 předány k užívání, byl v pokusné stanici určené ke sterilizaci žen, anebo přinejmenším hovořil s prof. Claubergem, který na tuto návštěvu čekal několik měsíců. Navštívil cikánský rodinný tábor a podle Hössovy výpovědi rozhodl o likvidaci Romů. Rozhodnutí o likvidaci Romů svědčí o tom, že Himmler Hössovi nevyčítal likvidaci vězňů, tj. jejich vraždění plynem, nýbrž nedostatečnou izolaci tábora a fakt, že nezabránil úniku informací, které měly zůstat tajné, aby neovlivnily vztahy se satelitními a neutrálními zeměmi.

Organizační zásluhy Hösse v KT Auschwitz však byly ceněny velice vysoko a šéf SS-WVHA Pohl mu umožnil, aby si vybral buď místo velitele KT Sachsenhausen, nebo post šéfa Úřadu DI ve skupině úřadů D při SS-WVHA.

- 1. 1.** Čísly 27906–27925 bylo označeno 20 vězeňkyň, čísla 85265–85303 bylo označeno 39 vězňů poslaných sběrným transportem.

Matriční úřad (Standesamt) KT Auschwitz získal samostatnost a označení Standesamt II Auschwitz. Zajišťoval veškeré změny v personálním obsazení na tzv. zájmovém území (Interessengebiet) KT Auschwitz.

~ APMO, D-AuI-1/98. Kommandanturbefehl č. 3/43.

- 2. 1.** Čísly 27926–27967 bylo označeno 42 vězeňkyň, čísla 85304–85321 bylo označeno 18 vězňů poslaných sběrným transportem.

V márnici kmenového tábora byly uloženy mrtvolky 55 vězňů, z toho byla těla 8 vězňů z pobočného tábora Buna a 1 tělo vězně z pobočného tábora Jawischowitz.

V 15 hodin byl po zjetí 3 zběhlých vězňů odvolán stav pohotovostního poplachu. Dopadení vězni Žid Israel Zylberman (č. 76720), Rusové Vasil Jerochim (č. 71484) a Vasil Kravczenko (č. 67199) byli uvězněni v bunkrech bloku 11. Dne 6. ledna 1943 byli zabiti.

~ APMO. D-AuI-1/3. *Książka uwag*, k. 182; D-AuI-3/1b. *Książka bunkra*, k. 101.

Ve 14 hodin byl do pobočného tábora Buna poslán pohotovostní oddíl SS za účelem doprovodu vězňů nemocných tyfem do tábora Birkenau. Konvoj sestával z 3 SS-Untersturmführerů a 75 esesmanů.²⁷¹ **3. 1.**

~ APMO. D-AuI-1/3. *Książka uwag*, k. 183.

Čísly 85322–85405 bylo označeno 84 vězňů poslaných z Katovic. **4. 1.**

Čísly 27968–27978 bylo označeno 11 vězeňkyň a čísly 85406–85427 bylo označeno 22 vězňů poslaných sběrným transportem. V márnici kmenového tábora byly uloženy mrtvoly 58 vězňů, z toho 3 z pobočného tábora Buna.

~ APMO. D-AuI-5/2. *Książka kostnicy*, k. 24, 25.

Čísly 85428–85457 bylo označeno 30 vězňů poslaných sběrným transportem. **5. 1.**

Číslem 27979 byla označena vězeňkyně poslaná z Katovic. Lékař SS provedl ve vězeňské nemocnici v bloku č. 28 selekci, během níž vybral 56 vězňů, u nichž shledal, že nejsou schopni brzkého návratu do práce. Téhož dne byli zavražděni injekcí fenolu do srdce.

~ APMO. D-AuI-5/2. *Książka kostnicy*, k. 25–27.

V márnici kmenového tábora byly uloženy mrtvoly 87 vězňů.

~ Ibidem.

²⁷¹ Počet převezených z pobočného tábora Buna do Birkenau není znám, při tak početném doprovodu však muselo být vězňů nejméně 300. Nemocní trpící tyfem nebyli počítáni. Byli umístěni v baráku č. 7 (Isolierstation) v mužském táboře B1b v Birkenau a následně převezeni do plynové komory.

6. 1. Po ranním apelu a rozkazu „Arbeitskommandos formieren“ byla na apelplacu zadržena komanda Bekleidungskammer, Effektenkammer a Erkennungsdienst. K zadrženým komandům přistoupila skupina esesmanů, v níž byli vedoucí tábora Aumeier, vedoucí politického oddělení SS-Untersturmführer Grabner, Rapportführer Palitzsch a další. SS-Unterscharführer Lachmann z politického oddělení se několikrát obrátil na zadržené vězně s otázkou „Wer ist der Oberst?“ (Kdo je plukovník?). Poté, co z řady vystoupil plukovník Karol Kumuniecki (č. 8361), byli jednotliví vězni tázáni na vzdělání a jejich obor. Poté byli vězni rozděleni na tři skupiny. První, která se skládala z 15 vězňů, odvedl Palitzsch do bloku 11, po chvíli se však s nimi vrátil, neboť se ukázalo, že bunkry v bloku 11 jsou přeplněné. Vydali se tam tedy také Aumeier, Grabner a funkcionáři politického oddělení, aby provedli selekci. Poté, co Palitzsch přivedl vězně na apelplac, vzal si pušku a opět se vydal do bloku 11. Odvedl 15 vybraných vězňů do bunkrů bloku 11 až poté, co bunkry vyprázdnil, to znamená po popravě vězňů, kteří se tou dobou nacházeli uvnitř. Mezi uvězněnými v bunkru byli vězni z bloku 7 Bronisław Motyka (č. 3546, blokový), Jan Wróblewski (č. 557, písař bloku), Mieczysław Grabowiecki (č. 2239), Wiktor Kurzawa (č. 67124), Kazimierz Koliński (č. 3135), Mieczysław Koliński (č. 68884), Paweł Nierada (č. 3760), Henryk Suligórski (č. 8635), Eugeniusz Eberle (č. 40393), Tadeusz Biliński (č. 830), plk. Edward Gött-Getyński (č. 29693), Karol Korotyński (č. 8629), plk. Karol Kumuniecki (č. 8361), Józef Lichtenberg (č. 988), Wilhelm Szyman (č. 6038).²⁷² Druhá skupina, skládající se z říšských a národnostních Němců (Volksdeutsche), byla opět poslána do práce. Třetí, velmi početná skupina, pak byla poslána do komanda „Kiesgrube“, tj. na těžkou práci při kopání štěrku.

~ APMO. Proces Hösse, sv. 4, k. 100, sv. 8, k. 111; *Proces załogi SS*, sv. 78, k. 9; Mat. RO, sv. VII, k. 482; D-AuI-3/1b. *Książka bunkra*, k. 103–105.

Po selekci, kterou v bunkrech bloku 11 provedl vedoucí tábora a funkcionáři politického oddělení, zastřelil Palitzsch 14 vězňů. Byli to Michał Dejneka (č. 70834), Szlama Trzmiel (č. 81847), Ismar Ruschin (č. 83716), Hainz Totschel (č. 83737), Władysław Rożek (č. 62638), Vasil Bolszakov (č. 78593), Marek Hwedorenko (č. 75772), Heinrich

²⁷² Vězni uvěznění v bunkru byli podezřelí z ilegální činnosti v táboře. B. Motyka a J. Wróblewski byli propuštěni z bunkru, ostatní byli 25. 1. 1943 zastřeleni.

Leiksner (č. 63339), Israel Zylberman (č. 76720), Vasil Jerochim (č. 71484), Vasil Krawczenko (č. 67199), Jan Zwiendurowski (č. 37710), Czesław Gawlikowski (č. 74508), Franciszek Kulma (č. 83769).²⁷³

~ APMO. D-AuI-3/1b. *Książka bunkra*, k. 97–102.

Čísly 85458–85504 bylo označeno 47 vězňů poslaných z Katovic.

Číslem 85505 byl označen vězeň poslaný z Lublinu.

Číslem 27981 byla označena vězeňkyně poslaná z Bielska.

Čísly 27982–28054 bylo označeno 73 vězeňkyň, které do tábora poslaly Sipo a SD z Krakova.

Lékař SS provedl ve vězeňské nemocnici v bloku č. 28 selekci, během níž vybral 35 vězňů, u kterých bylo zřejmé, že nejsou schopni brzkého uzdravení. Téhož dne byli zavražděni injekcí fenolu do srdce.

~ APMO. D-AuI-5/2. *Książka kostnicy*, k. 27, 28.

V bunkru bloku 11 byl uvězněn polský Žid Mordka Furmański (nar. 1. 9. 1920 v Płońsku, č. 79718) za pokus o útěk z tábora v Birkenau. Zemřel v bunkru dne 14. ledna 1943.

~ APMO. D-AuI-3/1b. *Książka bunkra*, k. 105.

V márnici kmenového tábora byly uloženy mrtvoly 78 vězňů, z toho 5 těl vězňů z pobočného tábora Golleschau, 4 těla vězňů z pobočného tábora Buna a 1 tělo vězně z pobočného tábora Jawischowitz.

~ APMO. D-AuI-5/2. *Książka kostnicy*, k. 27, 28.

Velitelství KT Auschwitz dostalo nařízení zmocňující SS-WVHA k disponování s majetkem po zemřelých polských, židovských a ruských

7. 1.

²⁷³ Zastřelení vězni se do bunkru dostali po dopadení na útěku, za pomoc poskytnutou na útěku, nebo byli podezřelí z přípravy útěku. Mezi zastřelenými byli Poláci, Rusové, Židé a jeden Čech. V knize bunkru je u jejich jmen poznamenáno, že byli přeneseni do táborové nemocnice, a u tohoto zápisu je značka kříže.